

Пурушаартха целите на личността

„Дисциплинирайки тялото, ума и интелекта си, нека той овладее себето чрез себето, защото себето е единствения приятел на човека и собственото себе е неговия единствен враг.“
Бхагавад Гита

Думата пурушаартха е съставена от гумите пуруша – „личност“ и артха – „цел“. Или Пурушаартха е целта, която личността иска и търси да постигне. Сами по себе си пуруша и артха имат много и различни значения в зависимост от контекста. Например в Санхя и Йога философията Пуруша е Духът, а Артха се използва със значение на „богатство“. Съединени като пурушаартха, те придобиват нови значения. В настоящия контекст пурушаартха означава „личностна цел“. Това е нещото, което отделя човек от останалите форми на живот – животни и растения, защото той може да си поставя съзнателно избрани цели на базата на своята уникална способност – свободата на избор. Друг е въпросът доколко той се възползва от тази възможност. Това качество у човека се явява благодарение на наличието на интелект (буддхи), който в животните или липсва, или е в рудиментарна форма. Пример е интелектът на кучето,

което различава дома и своя господар, докато за разлика от него домашната муха не може. Животните и човекът са подобни в много аспекти – имат нужда и търсят храна, спят, изпитват страх от външния свят, който поражда чувство за несигурност, притежават инстинкт за продължение на рода. По-напредналите в еволюционно отношение животни притежават ум (манас), но им липсва интелект.

Интелектът е това качество в човека, което му дава възможност да различава и преценява, да проектира в бъдещето, дава му способността за себеотразяване и себеосъзнаване

Тъй като възприема себе си като непълноценно, несъвършено и незавършено същество, човек се опитва да компенсират тази празнота, стремейки се да придобие различни неща в живота. Макар и безброй, неговите желания могат да се обособят в четири основни групи – пурушаартхи, разделени на две подгрупи – в първата са Артха и Кама, а във втората – Дхарма и Мокша. Артха и Кама са действащи и валидни за другите същества на земята, докато Дхарма и Мокша се отнасят само за човека и са резултат от осъзнаването му като индивид и като част от цялото. ▶

◀ Представата за различните стремежи в живота на човека е добре отразена в будисткото колело на самсара. Най-горе е Буддха, който сочи към луната, символизираща освобождението

Казва се, че човек е движен от две сили – канчанам и камини или богатство и жени. Под влияние на първата сила, канчанам, той прекарва живота си в придобиване на материални блага, като защита от несигурността, страданието и страха от смъртта. Ограждайки се с предмети, човек разширява усещането си за Аз-а, за присъствие и продължителност в този свят, получавайки илюзорната представа за стабилност и трайност. Втората мотивация е камини или удоволствията, които човек си осигурява чрез петте сетива – очи, уши, нос, език, кожа. Чрез тях ние получаваме впечатления от околния свят и в същото време те са извор на преживявания. За всяко от сетивата има съответен обект от външния свят – за очите това е светлината и формите, които я отразяват; за ушите – звука; за езика – вкуса, за носа – ароматите, за кожата – допира. Всички тези усещания могат да бъдат както източник на болка, така и на удоволствие. Естествено всеки се стреми да избяга от болката и да изпита удоволствие.

Всеки един от тези органи има „склонност“ да се прилепва към съответния обект от външния свят и да го търси, за да възобновява отново и отново приятните преживявания от контакта с него. Колкото повече сетива са въвлечени в едно преживяване, толкова повече удоволствие

ние черпим и толкова по-трудно е да контролираме контакта си с обектите, които са източник на приятни преживявания. И тъй като при сексуалния контакт с противоположния пол участват и петте сетива, затова и камини, което буквално означава „млада съблазнителна жена“, е пример, най-добре илюстриращ силата на вкопчването в преживяването на удоволствие. Канчанам и камини са всъщност Артха и Кама.

АРТХА

Артха пурушартха са материалните цели и чувството за сигурност, което богатството носи. В по-широк смисъл това е всичко, което прави човек успешен в обществото – богатство, земя, сила, влияние върху другите, слава. Артха е първата утеха на себеосъзнаващия се човек – да придобива и по този начин да се чувства щастлив и безсмъртен. Когато в „Махабхарата“ питат цар Юдхищира, кое е най-чудното нещо при хората, той отговаря: *„Това, че всички са смъртни, а живеят като безсмъртни, като че ли животът не е едно пътуване – дълго или по-кратко, към смъртта.“*

Артха и желанието за сигурност са нещо естествено, когато са на мястото си. При животните този инстинкт се контролира от природата. Човек обаче не знае къде да

спре, главозамаян от собствената си сила и възможност за придобиване. В действителност Артха се свежда до постигането на няколко материални цели – достатъчно храна, грехи, поклон и добро здраве. Но какво се случва на практика... Час по час, ден след ден, година след година, човек трупа ли трупа пари, но те никога не стигат – милионерите мечтаят да станат милиардери, милиардерите – мултимилиардери и т.н. Има хора, които са привързани към властта и силата, но те никога не са им достатъчни. Дори и да са на върха на пирамидата погодно на Сталин или Хитлер, живеят с усещането, че навсякъде ги дебнат опасности.

КАМА

Кама означава „желание“, а също и наслаждение, което е резултат от удовлетворяване на желанията. Изживяването на удоволствие е съществена част от живота на всяко човешко същество. Кама има много измерения и се търси чрез което и да е сетиво – важното е контактът да доставя удоволствие. Може да е изцяло сетивно, плътско, но може и да е емоционално или интелектуално. При животните инстинктът за удоволствие се контролира от природата. Веднъж в година те се разгонват и след като поколението бъде осигурено този инстинкт бива подтиснат и минава на заден план. Но при човека се прибавят и други фактори, които са резултат от развитата му ценностна система и субективното усещане за преживяване на удоволствие. Всеки живее в изграден от него

свят и оценява различно начините, чрез които да получи удоволствие. Това, което е желано от един, не е желано от друг. Например един мъж отчаяно иска да се разведе с жена си, а друг е нетърпелив да свърши по-бързо развода, за да се ожени за нея. Субективните ценности не са еднакви дори за един и същи човек, а се менят във времето – с годините колата, къщата, жената започват да изглеждат стари и се появява желание да бъдат заменени с нови.

Кама има една фатална характеристика – колкото повече се удовлетворява, толкова повече се разгаря погодно на наливане на масло, за да се изгаси огъня. А когато желанието се удовлетворява отново и отново, се получава ефект на неутрализация в резултат на насищането, губи се вкуса от обекта на удоволствието. Първата хапка торта, първата глътка вино са най-сладки, после започват да втръсват и накрая стават неприятни и дори разрушителни за живота. Пример за това са наркотичните зависимости, където се стига до момент на абстиненция – няма повече удоволствие от обекта (дрозата), но самата негова липса причинява болка.

ДХАРМА

Дхарма има редица значения – „добра съдба“, „закон“, „природа“, „естество“ и пр. Едно от най-кратките и изчерпателни определения е, че *„Дхарма е това, което прави дадено нещо това, което то е.“* Или с други думи това е есенцията на нещата. ►

Поради многото индивидуални характеристики и това, че всеки има различни желания, вкусове и амбиции се налага да се създават норми на поведение в обществото, които да контролират действията на хората в интерес на общото хармонично съществуване

И тогава се появява Дхарма или Правдата, Закона. Понеже човек, за разлика от животните, притежава свободата да избира, той трябва да стане отговорен за своя избор, за своето действие. Артха и Кама трябва да влязат в общоприетите норми, наречени етика, за да се осигури действието на обществения организъм. Например ако желая да постигна нещо, трябва да взема под внимание всички хора, с които съм свързан, за да е сигурно, че моите амбиции няма да са разрушителни за тях; трябва да се уважават чуждите желания. Здравият разум е основанието за този начин на мислене, нищо повече. Аз не искам другите да ме лъжат и крадат и затова истината става ценност за мен. Аз искам да получавам добро и затова доброто става ценност за мен. Аз искам справедливо отношение и затова справедливостта става ценност за

мен. Аз търся милост и състрадание и затова те са ценност за мен.

Когато Дхарма стане цел в живота, човек изпитва удоволствие от това да дава, да служи. Хирургът работи не само за пари – той изпитва фината наслада от спасяването на човешкия живот. В момента, когато Дхарма стане приоритет пред Артха и Кама, тогава човек започва да съзрява и да заприличва на Човек. До този момент насладата е била движещият фактор, основната мотивация. Артха носи определени материални наслади и сигурност, Кама – фини наслади за ума, а Дхарма открива саможертвата като една още по-висша форма на наслада. Тази еволюция на насладата намираме прекрасно разработена от Ейбрахам Маслоу в неговата пирамида на потребностите.

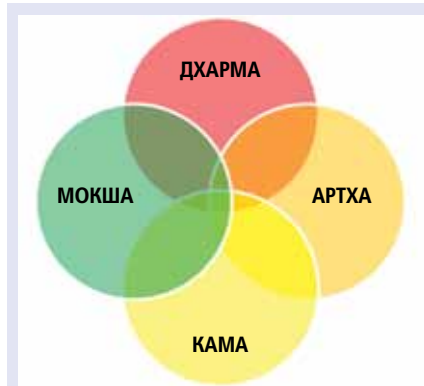
Дхарма бележи израстването на човека в неговите разбирания и отговорности. Нейни характеристики са:

- прабхава – осигуряване на просперитет, увеличаване, разширяване;
- гхарана – поддържане заедно;
- ахимса – ненавреждане на друго същество.

Всичко, което не е в съгласие с тях е Адхарма, т.е. противоположно на Дхарма. Никое притежание (Артха) и никое удоволствие (Кама) не могат да бъдат истински, ако е нарушен закона на Дхарма.

Ето защо Вигура в „Махабхарата“ казва: *“В Дхарма са установени всички същества. Учене и размишление, любов, жертва, прошка, състрадание, истина и себеконтрол: това е истинското богатство на човека. Те са корените както на правилните взаимоотношения между хората (Дхарма), така и на материалното богатство (Артха). По този начин материалното богатство всъщност се съдържа в Дхарма. Тези, които са мъдри казват, че Дхарма е най-висшата, просперитетът и богатството са по средата, а задоволяването на сексуалните нужди стои по-ниско от тези двете. Така че, Дхарма би трябвало да бъде поставена като първа цел – да се отнасяме към всички същества така, както се отнасяме към себе си.”*

Дхарма носи видими (грушита) и невидими (агрушита) плодове за личността както в този, така и в следващия живот. Счита се, че ако човек живее добродетелен живот, натрупва добра карма (пунякарма) и ще бъде защитен и осигурен възможно най-добре в своя живот – това са видимите плодове. Невидимите остават за следващия живот – къде и как, при какви условия ще се родим. Това е изключително важно, тъй като първите седем години от живота (всички психолози за еднородушни в това) са най-съществени за изграждането на бъдещата личност. На пръв поглед ние сякаш нямаме контрол върху тях, тъй като през този период външната среда моделира индивида подобно на глина. Западният човек отдава това на късмета, на съдбата. Всъщност няма такова нещо ►

Дхарма е на първо място, следвана от Артха, Кама, Мокша. Първо, защото се възприема като най-фина форма на богатство, и второ, защото Артха и Кама имат нужда от контрол, който се осъществява от Дхарма. Артха, желанието за сигурност, заема второ място, защото това е инстинкта за самосъхранение. Кама идва на трето място – след като човек е осигурен, той обръща поглед наоколо, за да си достави удоволствие.

Дхарма е първа, защото учи на правилните Артха и Кама. Има различни видове наслаждения – едните носят упадък, а другите – растеж. Изниква въпроса как е спечелено богатството – дали чрез честен труд или ограбване на събрата ни. Първото води до траен просперитет, а второто до материална разруха. Дхарма също така включва и идеята за Бога, за Извечните Закони, които са отвъд човешките. Дори човек да се укрие от държавния закон, той не може да избяга от универсалния закон – закона за Карма, закона за причината и следствието. Ако действията на човек са деструктивни, той трупа лоша карма (папакарма).

– ние сами сме осъществили контрол върху сегашното си раждане чрез своите дхармични или адхармични действия в миналия си живот. Това е закон и който не иска да го види или приеме, се опитва да избяга от отговорност и нищо повече.

Така че правейки добро, стремейки се да постигне Дхарма пурушаартха, човекът бива възнаграден „двойно“. Той получава удовлетворение още в този живот и си подсигурива добър старт в следващия. Или както е казано в „Бхагавад Гита“:

*„Щом не успее по пътя на йога – дълго живее сред добродетелните – в рая, но после пак се преражда в дом на чисти и праведни хора. Дори в семейство на мъдри йогини, може да се роди на земята. Но до толкова добро прераждане трудно на този свят се достига. Прероден, той си връща нивото на разум, достигнат в предишното тяло. И оттам продължава стремежът му към съвършенство, о, Курунандана!
Неговото предишно старание сега само напред го увелича
Дори ако само жадува за йога, той се издига над писанията.“*

МОКША

Мокша означава „освобождение“. Тя е първостепенната пурушаартха, докато другите три са второстепенни. Свободата е крайната цел на

човешкия живот. Броени хора оценяват Мокша дори само като идея, повечето спират на ниво Дхарма. Тези неколцина смелчаци повече не желаят да трупат материални вещи, не желаят удоволствия, а свободата, която е отвъд всичко. В тях се разгаря вътрешния огън, желанието за освобождение – мумукуштва, което е водещото за духовния търсач.

Преследването на Дхарма, Артха и Кама също цели освобождение, но по един елементарен и повърхностен начин. Човек си мисли, че увеличавайки своите възможности чрез пари, слава, влияние, той става по-свободен. Всъщност е точно обратното. Той неусетно се заробва от натрупаните материални „блага“, титли и какви ли не още символи на илюзорната свобода. Когато притежаваме къща, кола, семейство, деца ние сме обвързани, защото присъствието на всяко едно нещо в живота ни изисква време и енергия. Но можем да бъдем и „негативно“ обвързани, когато не можем да достигнем изброените неща или сме ги загубили. Така самата липса на обекта става причина за обвързване, защото умът е фиксиран върху него и страда от отсъствието му. Излиза, че и богатството, и бедността са страдание. Какъв е изходът тогава? В отношението ни към нещата. Сам по себе си обектът не обвързва, обвързва нашето отношение към него.

Свободата е винаги свобода от нещо – от ограниченията, спънките, болестите. Свободата от материалното (Артха) и свободата от желанието (Кама) е истинската свобода. Свободата от Дхарма, насладата да бъдем чисти и праведни, също е необходима, за да затворим кръга

В една своя лекция свами Даянанда казва: *„Всеки е имал моменти, когато се е чувствал така сякаш нищо повече не му е необходимо в този момент. Това преживяване ни дава бегла представа за Мокша. Това е свободата от нуждата да се утвърждаваш, да натрупваш, да искаш и да желаеш – защото нямаш повече нужда от нищо. Има само едно вътрешно чувство на пълнота и завършеност, което е самодостатъчно и край само по себе си.“*

Артха, Кама и дори Дхарма задържат човека в лапите на двойката противоположности дван-двас, които са крайната причина за преминаването през циклите на радост и страдание сукха-дукха. Само Мокша като цел извежда човека извън омагьосания кръг на противоположностите. Мокша е свобода от Кама, Артха и Дхарма, а от друга страна те трите са пътят, който води към Мокша!

Живко Стоилов намира смисъл в изучаването на психология, философия и йога. Преподава Йога и Веданта в Йога център „Ананда“, Пловдив. Живее с мотото „Животът е училище.“

Мокша е освобождение тук и сега, не в хипотетично бъдеще, не в световите на Брахма и Индра. Шанкарачаря застъпва идеята за освобождението в материално тяло (дживанмукта). Според Агвайта Веданта не съществува такова нещо като освобождение – всички ние сме свободни по рождение, тъй като Атман не може да бъде несвободен, а освен Атман нищо друго не съществува. И ако освобождението е цел, която се постига в определен момент, то е налице ограничение във времето. Тогава това освобождение не може да бъде истинско, защото всяко нещо, което е зависимо от времето е тленно и може да се върне към предишна фаза на съществуване. Ето защо ако Мокша, истинското освобождение, съществува, то винаги е било факт. Остава да осъзнаем, че ние сме свободни, само че не го знаем. Затова и „духовният“ път е фикция, тъй като всичко се свежда до припомняне на нашия първоначален образ.

Дхарма, Артха и Кама са преяха или пътят на удоволствията, докато Мокша е шреяха – пътят на доброто, носещо свободата. Санясите имат за цел Мокша, докато останалите хора се стремят към другите пурушаартхи. Истинската Мокша е свободата от привързаностите, което означава човек да е щастлив в присъствието на Дхарма, Артха и Кама, както и да е щастлив в при тяхно отсъствие. ●